

ULUSLARARASI
ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU
XI

15-16-17 Ekim 2021

BİLDİRİLER
I

**ULUSLARARASI
ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU XI**

Yayın Kurulu

Dr. Coşkun Yılmaz / Prof. Dr. Erhan Afyoncu / Prof. Dr. Mustafa S. Küçükbaşcı /
Prof. Dr. Uğur Demir / Arş. Gör. Dr. Serkan Osmanlıoğlu /
Arş. Gör. Dr. Coşkun Ünsal

Görsel Araştırma

Arş. Gör. Dr. Coşkun Ünsal / Arş. Gör. Dr. Engin Çetin /
Arş. Gör. Dr. Serkan Osmanlıoğlu / Öğr. Gör. Hasan Yapıcı

İmla ve Tashih

Arş. Gör. Dr. Serkan Osmanlıoğlu

Fotoğraf

SMEY / Coşkun Yılmaz Arşivi /
Üsküdar Belediyesi / Müellifler

Tasarım ve Uygulama

Bülent Avnamak / SMEY

Baskı ve Cilt

FC REKLAM

Aydıntepe Mahallesi Coşkun Sokak No: 24
Tuzla / İstanbul

ISBN: 978-605-9719-89-6 (Tk)

978-605-9719-90-2 (1. Cilt)

İstanbul, Mart 2023

Kitabın telif hakları Üsküdar Belediyesi'ne aittir, tamamı veya bir kısmı izinsiz
basılamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden iktibas yapılamaz.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ

Mimar Sinan Mah. Çavuşdere Cad. No: 35

ÜSKÜDAR / İSTANBUL

Tel: 0216 531 30 00 • Faks: 0216 531 32 25

Vesikalar Işığında Üsküdar Doğancılar Meydanındaki Çakırcı Hasan Paşa Camii: Bânîsinin Hayatı, Vakfı ve Eserleri

DR. ÖĞR. ÜYESİ NEJLA DOĞAN
Karabük Üniversitesi

Giriş

Hasan Paşa'nın Hayatı

Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu önemli devlet adamlarından biri de Hasan Paşa'dır¹. Hayatı hakkında bilinenler yeterli olmadığından dolayı doğum yılına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Enderun'da yetişmiş önemli şahsiyetlerden biri olan Paşa, çakırcıbaşılık görevini ifa ettiği için sonradan bu isimle anılmıştır². Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde avcılık önemli bir teşkilattir ve bu teşkilatın öne çıkan görevlilerinden biri de çakırcılardır³. Saray protokolünde önemli yerde bulunan ve av işleriyle ilgilenen çakırcı ve şikar ağalarının amirine çakırcıbaşı denmektedir⁴. Saray protokolünde/teşrifatta mirâhûr-ı sâni ile çâşni-gîrbaşı arasında yer alan çakırcıbaşılık görevine atanan Hasan Paşa, belli bir süre sonra çerağ olmuştur⁵. Ardından, İran'a sefir (elçi) olarak gönderilmiştir (1560). İran'dan döndükten sonra ehl-i örf/ümera sınıfından olmuştur⁶.

1 Elçilik gibi bazı vazifeleri ifa ederken Ağa tabirinin kullanılması gerekmektedir. Paşa ünvanı kariyerinin belli döneminden sonra almıştır. Ancak, birincil kaynaklarda Paşa ünvanı kullanıldığından ve karışıklığa sebebiyet vermemek adına çalışma boyunca kendisinden Paşa olarak bahsedilecektir.

2 Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, haz. Nuri Akbayar, (Eski yazıdan aktaran Seyit Ali Kahraman), c. 2, İstanbul 1996, s. 631.

3 Abdülkadir Özcan, "Çakırcıbaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi (DLA)*, c. 8, İstanbul 1993, s. 189.

4 Fatma Erdem, "Kuyud-ı Kadime Arşivi 10 Numaralı Mufassal Şahinciyan Defteri Örneğinde Osmanlı Devleti'nde Taşra Avcı Kuşu Yetiştiriciliği", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2019*, s. 17; "Çakırcıbaşı", s. 189.

5 *Sicill-i Osmani*, c. 2, s. 631. Çerağ olmak, resmi dairelerde maaşa geçmek ve tekaüt edilmek yani emekli olmak anlamına gelmektedir. Bknz: Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, İstanbul 1993, s. 352.

6 *Sicill-i Osmani*, s. 631. Bilindiği üzere "Osmanlı toplumunda yönetici sınıf olan ümera diğer bir adıyla seyfiye sınıfı idari ve askeri görevleri der uhde" etmiştir.

1562 senesinde Şah Sultan ile evlenmiştir. Ardından, Hasan Paşa, H. 971 (M. 1563/4) de Bosna'ya vali olarak tayin edilmiştir. H. 976 (M. 1568/9) senesinde oradan ayrılmıştır. H. 978 (1570/71) senesinde Rumeli beylerbeyi görevini üstlenmiştir. Bu görevinden sonra kubbe veziri olmuştur. Bilindiği üzere Kubbealtı vezirleri beylerbeyi arasından seçilmektedir. Böylece, kubbe veziri diğer adıyla kubbe veziri olan Hasan Paşa divan toplantısına katılan üyelerden biri olmuştur⁷.

Yukarıda, giriş mahiyetinde kısa bir biyografisine değindiğimiz Paşa'nın hayatı ile ilgili bazı bilgiler oldukça tartışmalıdır. Hasan Paşa'nın evlilik hayatı, şehzade Bayezid'in ölümünde oynadığı rol, ölüm yeri ve zamanı söz konusu ihtilafli

⁷ *Sicill-i Osmani*, c. 2, s. 631.

konuları ihtiva etmektedir. Bu yüzden hayatının önemli kesitlerini oluşturan bu dönemlere daha detaylı değinmek gerekmektedir.

Hasan Paşa'nın Şah Sultan ile Evliliği

Paşa'nın hayatının önemli bir kesitini oluşturan evlilik meselesi üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan biridir. II. Selim'in Nurbanu Sultan'dan üçü kız (Şah- Gevherhan ve İsmihan) biri oğlan (Murad) olmak üzere dört çocuğu dünyaya gelmiştir⁸. Kanuni Sultan Süleyman, torunları Şah Sultan, İsmihan Sultan ve Gevher Sultan'ı evlendirme kararı almıştır. Bu karar sonucu Hasan Paşa, Hicri 969 (1562) senesinde II. Selim'in kızı Şah Sultan ile evlenmiştir.

Müfredat ve hesap defterleri başta olmak üzere arşiv kayıtlarına yansıyan belgeler, yapılan düğün ve evlilikler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Defterdeki bilgilere göre, Damat Sokullu Mehmet Paşa'ya zevcesi İsmihan, Piyale Paşa'ya zevcesi Gevher Müluk ve Çakırcı Hasan Paşa'ya zevcesi Şah Sultan ile evlenebilmesi için farklı miktarlarda çeyiz parası verilmiştir. Padişah kızları ile evlenebilmek masraflı olduğu için hazineden Hasan Paşa ve Sokullu'ya 15 bin; Piyale Paşa ise 10 bin flori verilmiştir⁹. Damatların yapılacak olan ihtişamlı düğünün masraflarını karşılayabilmesi için saraydan gelir tahsis edilmiş olması olağan bir durumdur. Damatların yanı sıra saraydan sultan ve sağdıçlara da flori tahsis edilmiştir. Sultanlara ikişer binden toplamda altı bin flori verilmiştir. Vezir Ferhat Paşa'nın sağdıcı Mehmet Paşa'ya on beş bin flori, Piyale Paşa'nın sağdıcı olan ve ismi bilinmeyen bir beylerbeyine on üç bin flori ve Çakırcı Hasan Paşa'nın sağdıcı olan büyük mîrâhura on iki bin flori verilmiştir¹⁰. Bu arada bir hususa dikkat çekmek gerekmektedir. Bilindiği üzere, "mîrâhur, saraya ve özellikle hükümdara ait hayvanlarla ilgilenen teşkilâtın başına verilen isimdir."¹¹ Çakırcıların da sarayda av işleriyle ilgilenen kişiler olduğuna daha önce değinmiştik. Hasan Paşa'nın çakırcıbaşı olması ve sağdııcının da bir mîrâhur olması pek tesadüfi bir durum değildir.

8 II. Selim'in dördüncü kızı Fatma'nın Nurbanu Sultan olduğu iddia edilmektedir ama kesin bir delil bulunmamaktadır.

9 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defter Tasnifi (TS.MA.d) 7859; ayrıca bkz. Betül Kahraman, "Vakfiyesi Işığında Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Külliyesi", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı 14, s. 154-159. Bu defteri kullanan bir diğer araştırmacı Leslie Pierce'dir: Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümler ve Kadınlar*, çev. Ayşe Berktaş, İstanbul 1996.

10 TSMA.d, nr. 7859.

11 Erhan Aftyoncu, "Mîrâhur", *DİA*, c. 30, İstanbul 2005, s. 141.

Leslie Pierce, damat sağdıçlarının o günün en yüksek mevkideki devlet adamları arasından seçilmiş olması durumunu, bu düğünlerin halk tarafından kutlanan olaylar olmakla kalmayıp, hükümet yönetimi için de önemli olduğunu dile getirmektedir¹². Görüldüğü üzere Selim'in üç kızı da vezirlerle evlendirilerek siyasi açıdan güçlü evlilikler gerçekleştirilmiştir. Ancak, Selim'in kızlarının yaptıkları güçlü evliliklerin aksine, Sultan Süleyman'ın diğer oğullarından (Mustafa ve Bayezid) dünyaya gelen kız torunlarının gözde devlet adamlarıyla evlendirilmediğinin de altını çizmek gerekmektedir¹³.

Osmanlı hanedanında gerçekleştirilen evliliklerin tarihçesinde damatlar önemli bir yer edinmişlerdir ve genelde yüksek statüde olmuşlardır. Özellikle Kanuni döneminde saraya damat olarak girenler vezir olmuştur. Sultan Süleyman'ın kız kardeşleri, kızları ve hatta torunlarından bazılarının devşirme kökenliler ile evlendiği ve damatların kariyer basamaklarını hızla tırmandığı söylenebilir¹⁴. Diğer bir ifade ile, Süleyman'ın bazı kız torunlarının devlet adamları ve yöneticiler ile evlendirilmesi hem kendi gelecekleri hem de damatların geleceklerinin hızlı ilerlemesine kapı aralamıştır. Sokullu başta olmak üzere damatların kariyer basamaklarının evlilikten sonra çok hızlı yükseldiği aşikardır. Ancak, Hasan Paşa'nın kariyerine bakıldığında, durum pek öyle gözükmemektedir. Şah Sultan ile 1562 senesinde evlendikten bir yıl sonra Paşa'nın, H. 971 (M. 1563/4) de Bosna'ya vali olarak tayin edildiği ve H. 976 (M. 1568/9) senesinde oradan ayrıldığına daha önce değinmiştik. Paşa'nın beş yıl kadar bu görevi ifa ettiği düşünülürse evliliğinden dolayı bu makamı elde ettiği fikri pek doğru bir yorumlama olmaz, çünkü Şah sultan ile üç ya da dört yıl gibi kısa bir süre evli kalmıştır. Ayrıca, boşandıktan sonra, H. 978 (1570/71) senesinde Rumeli beylerbeyi ve ardından vezirlik görevlerini üstlenmiştir. Görüldüğü üzere Paşa, boşandıktan sonra vezirlik makamını elde etmiştir. Bu bilgiler ışığında ilk akla gelen, saraya damat olarak girmesine yol açan şeyin ne olduğu sorusudur. Hasan Paşa'nın çakırcıbaşı iken cami inşa ettirdiği, buna sonraki bölümlerde daha detaylı değineceğiz ancak, Paşa'nın evliliğinden önce çakırcıbaşılık görevini ifa ederken cami inşa etmek için parlak bir konumda olması gerekmektedir. Enderunlular içerisinde ön planda olması

12 Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadımlar*, çev. Ayşe Bertkay, İstanbul 1996, s.94.

13 Pierce, *Harem-i Hümayun*, s. 96-97.

14 Zahit Atçıl, "Osmanlı Hanedanının Evlilik Politikaları ve Mihrimah Sultan'ın Evliliği", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı 34 (2020), s. 5-8.

ve Hasan Paşa'nın İran'da Bayezid hadisesinde oynadığı rol ve gösterdiği fayda kendisinin saraya damat olarak girmesine vesile olmuş olabilir.

Yapılan evlilikler içerisinde Hasan Paşa ile Şah Sultan'ın evliliğinin çok kısa ömürlü olduğu bilinmektedir. Kimilerine göre, bu kısa süreli evliliğin sebebi Hasan Paşa'nın vefatıdır¹⁵. Ancak, kaynaklar incelendiğinde bu bilginin doğru olma ihtimali zayıf kalmaktadır. Vefat etmesinden ziyade Sultan ile Hasan Paşa'nın boşanmış olmaları daha makul bir değerlendirmedir. Özellikle Şah Sultan'ın vakfiyesi bu yorumla paralellik göstermektedir. Hasan Paşa ile boşandıktan sonra Şah Sultan, Zal Mahmud Paşa ile 1566 yılında evlenmiştir¹⁶. Ancak evlilik tarihleri de ihtilaflıdır. Zal Mahmud Paşa ile 1574 senesinde evlendiği iddia edilmektedir¹⁷. Fakat II. Selim'in tahta geçtiği 1566 senesinde veziri olan Zal Mahmud Paşa'dan damadı olarak bahsedildiği çoğu kayıtlarda mevcuttur¹⁸.

Hasan Paşa'nın Şah Sultan ile evliliği meselesinde son bir hususa değindikten sonra bu konuyu sonlandırmak yerinde olacaktır. Şah Sultan'ın Zal Mustafa Paşa ile evliliğinde, ilkinin aksine (Hasan Paşa ile evliliği), çok mutlu olduğu ve hatta aynı zamanda hasta olup beraber öldükleri rivayet edilmiştir¹⁹. Peçevi, Şah Sultan ile Zal Mahmud Paşa'nın aynı gün hastalandıklarını, birbirleriyle helalleşip kucaklaşarak aynı anda ruhlarını teslim ettiklerini iddia etmiştir²⁰.

Bayezid'in İran'a İlticası ve Öldürülmesinde Hasan Paşa'nın Rolü

Bayezid'in öldürülmesinde rol oynayıp oynamadığı sorunsalı Hasan Paşa'nın hayatının önemli ve ihtilafli kesitlerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nde mîrmîrân-ı Süleymân Han'ı beyan ettiği başlığın altında Hasan Paşa hakkında şu şekilde bilgi aktarmaktadır: “*Süleymân Hân'a dâmâd olup Acem'e firâr eden Şehzâde Bâyezîd için Acem'e elçilik ile gidüp Şehzâde Bâyezîd'i*

15 M. Çağatay Uluçay, *Padışahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011, s. 70. Uluçay evliliğin kısa süreli olmasını vefata bağlamaktadır ve bu bilgiyi alıntıladığı dipnota ilginç bir bilgi eklemektedir: “Âli, Haşan Paşa'nın mutaallâkası dediğine göre Haşan Paşa'nın ölmesi üzerine değil, bir boşanma sonunda olması icabeder.”. Bu dipnota rağmen Uluçay, Hasan Paşa'nın öldükten sonra Şah Sultan'ın Zal Mahmud Paşa ile evlendiği iddiasında bulunması çelişkili bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

16 Betül Kahraman, “Vakfiyesi Işığında Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Külliyesi”, s. 152.

17 İsmail Orman, “Zal Mahmud Paşa Külliyesi”, *DİA*, c. 44, İstanbul 2013, s. 109-110.

18 Feridun Emecen, “Selim II”, *DİA*, İstanbul 2009, s. 414-415.

19 Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükûmranlık ve Kadınlar*, s. 97. Ancak bazı kaynaklarda aynı gün ölmedikleri, ölümleri arasında 13 gün olduğu bilgisi ile de karşılaşılmıştır. Betül Kahraman, “Vakfiyesi Işığında Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Külliyesi”, s. 11.

20 Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1981, s. 309-310.

Caminin içinden
bir görünüm

evlâdları ile alup Sivas kal'asında ma'nûkan şehîd edüp Paşa kal'ası kurbünde defn etdiler. Ziyâret etmişim".²¹ Daha önce değinildiği üzere Hasan Paşa, II. Selim'in kızı ve Kanuni Sultan Süleyman'ın torunu Şah Sultan ile evlenmiştir. Saraya damat olan Hasan Paşa, bir süreliğine İran'da elçilik vazifesini ifa etmiştir. Çelebi'ye göre, İran'da iken asi şehzade Beyazıd'ı yakalayıp, oğullarıyla birlikte Sivas'a getirmiştir. Hemen ardından şehzade ve çocuklarını burada öldürmüştür. Diğer bir ifade ile, Evliya Çelebi, kardeşi Şehzade Selim ile arasındaki münakaşa sonrası İran'a kaçan Bayezid'i yakalamak için gönderilen elçiler arasında Hasan Paşa'nın da bulunduğu ve bu katli Hasan Paşa'nın gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır. Ancak, tüm kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda bu bilginin doğru olma ihtimali mümkün gözükmemektedir.

Peçevi tarihinde detaylı olarak anlatılan Bayezid hadisesinde İran'a giden elçilerin isimleri zikredilmiştir ve bu hadisede Hasan Paşa'nın ismine rastlanmaması, bilginin yanlışlığını teyit eden kaynaklardan biri olarak gösterilebilir²². Şehzadenin öldürülmesinde Hasan Paşa'nın rolünün olmadığını dile getiren çalışmalardan bir diğeri de Şerafettin Turan'a aittir. Turan'a göre, Bayezid'in İran'a iltica ettiği haberi İstanbul'da duyulunca²³ İran şahı Tahmasb ile mektuplaşmalar başlamıştır. Kısa bir süre sonra, Şah bu durumu lehine kullanmaya başlayarak padişahın menfaatler sağlama politikasını takip etmiştir. İran'a kaçan Bayezid ve oğullarının teslimi için yapılan pazarlıklar sonunda Tahmasb'a 1.200.000 altın ödenecek ve Kars kalesi verilecekti. Anlaşma sonucu, Selim'in adamı Ali Ağa başta olmak üzere bazı elçiler İran'a gitmişlerdir. Elçilerin huzuruna getirilen Bayezid, Ali Ağa'ya teslim edilince hemen orada öldürtülür. Ardından Bayezid'in oğulları da katledilir ve hepsinin naaşları Sivas'a getirilir²⁴. Turan'ın aktardığı bilgilerle Peçevi'nin²⁵ yazdıkları paralellik göstermesine karşın bu bilgilerin Evliya'nın verdiği bilgilerle çeliştiği gözler önüne serilmektedir. Hasan Paşa'nın o sırada elçi olma ihtimali olabilir ancak Sultan ve oğullarının bizzat Hasan Paşa

21 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Robert Dankoff- Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, C. I, İstanbul, s. 154.

22 Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, s. 286-288.

23 15-17 Ekim 2021 tarihinde düzenlenen XI. Üsküdar sempozyumunda tebliğ sunan Prof. Dr. Feridun Emecen, Kanuni'nin tüm bu olayları Üsküdar'daki konağından takip ettiğini belirtmiştir.

24 Şerafettin Turan, *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961, s. 123-148. Ayrıca bkz. Şerafettin Turan, "Şehzade Bayezid", *DİA*, c. 5, İstanbul 1992, s. 230-231.

25 Peçevi tarihinde Bayezid'in ve oğullarının orada öldürüldüğü ve sonrasında Sivas'a getirildiği şu ifadelerden anlaşılmaktadır: "*Birader-i büzürgleri Sultan Selim Han canibine ihanet üzere olup bi'l ahire igva-yı a'van bed-hah ile üzerine asker çeküp ve münhezimen Kızılbaş'a firar edüb bi'd-defa'at talebi için elçiler ile name-i hümayun gönderilüp akıbet İsfahan'da beş nefer oğullarıyla katl olunup na'şı Sivas'a getirilüp defn olundu*".

tarafından Sivas'ta katledilmediği kaynakların genel kanısıdır. Kanuni'nin oğlu ve Selim'in kardeşi olan Bayezid'in İran'da idam edildikleri 1561 senesi oldukça dikkat çekici bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. Çakırcı Hasan Paşa dahil olmak üzere güçlü devlet adamları Selim'in kızları ile 1562 senesinde evlenmiştir. Görüldüğü üzere evlilikler, şehzadenin ölümünden bir yıl sonra gerçekleşmiştir. Peirce, bu durumu şöyle açıklamaktadır: "belli ki padişah, oğulları için güçlü ittifaklar yaratmak istemiyordu; iktidara geçmekte sabırsız ve/veya kardeşlerini ortadan kaldırmaya hevesli bir şehzade bu ittifakları padişahın aleyhine çevirebilirdi. Diğer yandan Selim için hızla bir dizi damat ittifakı gerçekleştirilmesi, yaşlanan Süleyman'ın veliahtına güvenli bir politik zemin hazırladığını düşündürmektedir."²⁶

Hasan Paşa'nın Ölüm Tarihi ve Yeri

Hasan Paşa'nın nerede ve ne zaman vefat ettiği hususu da tartışmalıdır. Sicilli-Osmani'deki bilgiye göre Hasan Paşa 20 Ramazan 981 (13 Ocak 1574)'te aniden vefat etmiştir. Ancak, "Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Rical" adlı esere göre, "*Doğancı Hasan Paşa vüzeradan iken Edirne'de 'uzlet-i cennet, sene 960 (1553) tarihinde vefat edip binâ kerdesi olan zâviyesinde defn olunmuştur. Üsküdar'da binâ eylediği câmi'in pişgâhında vâki' meydana Doğancılar deyü sebab-i şöhret olmuştur. Vefâtından beş sene mukaddem binâ eylemiştir*".²⁷ Ancak, Paşa'nın bu tarihte vefat etmiş olması mümkün değildir. Ayrıca Edirne'de Hasan Paşa'nın inşa ettiği bir zaviyenin olduğuna dair herhangi bir kayıt ile karşılaşılmamıştır. Hafız Hüseyin Efendi'nin verdiği bilgilerde yanlışlık olma ihtimali yüksektir. Ayvansarayi tarafından verilen bu bilginin doğru olmadığı ve Çakırcıbaşının Edirne'de herhangi bir medrese yaptırmadığı bazı araştırmacılar tarafından da dile getirilmiştir²⁸. Bu bilgiye itibar etmeyen araştırmacılar, Konya'da Mevlânâ Dergahının yakınındaki türbeye gömüldüğünü iddia etmiştir²⁹. Hatta Hasan Paşa'nın Karaman valisi iken Konya'da vefat ettiği ve bu görevine 1570-71 tarihleri aralığında Rumeli Beylerbeyliği görevinden sonra atandığı iddia edilmiştir.

26 Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 94.

27 Hâfiz Hüseyin Ayvansarâyi, *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Rical*, haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul 1978, s.79-80.

28 Mehmet Mermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, c. 1, İstanbul 2001, s. 138-139.

29 Niyazi Ünal, *16. Yüzyıl Üsküdar Tarihi Camilerinde Yer Alan Hat Eserleri ve Hattatları*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2019, s. 38.

Bu iddia doğru ise aşağıda değineceğimiz gibi kroniklerde Rus Hasan Paşa şeklinde tabir edilen kişi Çakırcı Hasan Paşa'dır.

Görüldüğü üzere, Çakırcı Hasan Paşa'nın ölümü ve kabrinin yeri hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Çalışma boyunca ele alınan bilgiler ışığında, Paşa'nın Edirne'de değil Konya'da vefat ettiği bilgisi daha makul durmaktadır. İçinde sandıka olmayan Mevlâna Dergahındaki Çakırcıbaşı türbesi kesme taştan yapılmış kubbeli bir yapıda olup, kapının üzerinde dört mısralı bir kitabe yer almaktadır³⁰.

Hasan Paşa'nın Kişiliği

Sicill-i Osmani'de, Çakırcı Paşa hakkında "gayet silahşör, kerim, akıllı, cömert ve söz ustası" olduğu³¹ bilgileri yer almaktadır. Peçevi tarihinde ise, II. Selim dönemi Karaman Beylerbeyi'ne atanan ve sultanlardan biri ile evli olan Hasan Paşa'dan "Rus Hasan Paşa" diye bahsedilmektedir³². Söz konusu kişinin Çakırcı Hasan Paşa olma ihtimali bulunmaktadır; çünkü II. Selim dönemi damatları arasında Hasan Paşa adında sadece Çakırcı Hasan Paşa yer almaktadır. Ayrıca, yukarıda değinildiği gibi Hasan Paşa'nın Karaman Beylerbeyi iken Konya'da vefat ettiğine dair bilgilerle karşılaşılmıştır. Bilgilerin paralellik göstermesi açısından Rus Hasan Paşa tabirinin doğruluk ihtimali oldukça yüksektir. Ancak, yine de Rus Hasan Paşa diye tabir edilen başka biri olma ihtimali de akla gelmektedir, çünkü Paşa'nın bu sıfatla anılmasını gerektirecek herhangi bir durumla karşılaşmamıştır. Örneğin, Mısır taraflarında hizmette bulunan, Özdemir Osman Paşa'dan sonra Yemen'e ikinci defa vali olan ve H. 990 (1582) tarihinde vefat eden Hasan Paşa'nın Rus Hasan Paşa diye meşhur olduğu sicil-i Osmani kayıtlarında mevcuttur³³. İncelediğimiz Paşa ile aynı dönemlerde yaşayan bu Paşa gibi başka kişiler ile karıştırılma ihtimali bulunduğu da dikkat çekmek gerekmektedir.

30 Haskan, s. 138. Beyit şöyledir: "Hasan Paşa idüp rihlet cihanda; Alem kaldırdı milk-i cavidâne; Didi tarih-i fevtin hâtif-i gayb; Ola canına Cennet aşiyâne".

31 *Sicill-i Osmani*, c. 2, s. 631.

32 Peçevi, s. 312.

33 *Sicill-i Osmani*, c. 2, s. 631. *Tarih-i Selaniki*'de ise başka bir bilgi ile karşılaşılmıştır: "...Vilayet-i Karaman Beglerbeğliği Çakırcıbaşılıktan çıkan Şehrizol'den ma'zul Hasan Paşa'ya virildi..." Ancak tarihin oldukça geç bir tarih olduğunu da belirtmekte yarar vardır. (h. 999). Bu durumda ise damat Hasan Paşa dışında başka biri olma ihtimali artmaktadır. Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selaniki*, c. 1, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 1999, s. 250.

Hasan Paşa'nın Vakfı ve Eserleri

Hasan Paşa'nın Üsküdar'daki Vakfı

Hasan Paşa'nın vakfı olduğuna dair elimizde iki belge bulunmaktadır. Çakırcı Hasan Paşa'nın vakfına dair mevcut olan belgenin ilki evkaf vakıflar fonunun 22/33 numaralı dosyasında bulunmaktadır. “*Vakfiyye-i Merhûm Çakırcı Hasan Paşa der-Üsküdar an-Meydân-ı Doğancıyân an-Mülhakât-ı Evkâf-ı Merhûm ve Mağfûr Leh Vezîr-i A'zam Süleymân Paşa min-şehri'l-Receb sene Semân ve Tis'in ve Elf*” şeklinde bir giriş ile başlamaktadır. Görüldüğü gibi, belgenin Hasan Paşa vakfiyesi olduğu iddia edilmiştir ancak ileri sayfaları okundukça belgenin vakfiye niteliği taşımadığı görülmüştür. Bildiğimiz üzere, vakfiye vakıf şartlarını ihtiva etmektedir ancak bu vesika alacak verecek davası ile ilgilidir. Altı varaktan oluşan bu belge, yalın bir Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Vesikanın hukuki durumu Üsküdar'daki mahkeme naibi Mehmed tarafından tasdik edilmiştir. Hasan Paşa vefat ettikten sonra Recep 1098/ Haziran 1687 tarihinde kaleme alınan bu belge merhumun Doğancılar mevkiinde *binâ ve vakf eylediği câmi'-i şerîf ve ma'bed-i* hakkındaki bilgileri içermektedir.³⁴ Vakfın meşru sorumluları olan Çakırcıbaşı ağaların yetersiz ilgileri ve sorumsuzluklarının yanı sıra bu ağalar vakfın gelirlerini kendi menfaatlerine harcamışlardır. Mütevellî olan Ayna-zâde Mustafa Çelebi de üzerine sabit olan hüccetin varlığına rağmen evkafın mallarını kendi masrafına harcamıştır. Yapılan harcamalar sonucu vakfın malı ve bir akçesi dahi kalmamıştır.³⁵

Caminin bazı kısımları tamire muhtaç hale gelince vakfın mütevellisi olan Muhammed oğlu imam Ömer Efendi vakfın nâzırı olan Çakırcıbaşı Şahin Mustafa Ağa izni ve aracılığıyla geri alma şartıyla 160.000 akçeyi caminin tamirine harcamıştır. Tamiri için sarf ettiği paranın sadece 36.600 akçesini almış ve geri kalan 123.400 akçesini tahsil edemediğinden günlük gelire kendi hakkı için el koymuştur.³⁶ Bu durumda ne caminin masrafları karşılanmış ne de hizmetlilerin maaşı ödenmiştir. Böylece, cami harap olmaya yüz tutunca mahalle ahalisi mahkemeye başvurarak Ömer Efendi'nin borcundan sadece 500 guruşunun verilmesi ve geri

34 BOA, Evkaf Vakfiyeler Evrakı (EV.VKF.), nr. 22/33-2.

35 BOA, EV.VKF., nr. 22/33-3.

36 BOA, EV.VKF., nr. 22/33-4-5.

kalanından feragat etmesi istenmiştir.³⁷ Bu şikâyet üzerine, söz konusu kişiye 500 guruş takribi 60.000 akçe verilmiştir ve Ömer Efendi buna razı olup geri kalan 63.400 akçeden ise feragat etmiştir ve bundan sonra *cânib-i vakf-ı mezbûrde bir akçe ve bir habbe hakkı* kalmadığı tasdik edilerek şahitler huzurunda kayıt altına alınmıştır.³⁸ Görüldüğü üzere, mahallelinin mahkemeye müracaatı sonucunda caminin harap olduğu, vakıf gelirlerinin amacı dışında kullanıldığı ve mütevellilerin parayı haksız yere harcadığı ortaya çıkmıştır.

Elimizde mevcut ve ehemmiyeti oldukça yüksek bir diğer belge ise Millet Yazma Eser kütüphanesinin 934 numaralı kaydında tespit edilmiştir. Belge, Çakırcı Hasan Paşa'nın vakfı hakkında detaylı bilgi vermektedir. Belgeye göre, Çakırcı Hasan Paşa'nın Üsküdar'ın kefçe mahallesinde bir taraftan bağ, bir taraftan İsmail Ağa, Topçuzade ve Fatma Hatun mülkleriyle ve diğer taraftan umumi yol ile çevrili olan bir vakfı bulunmaktadır. Vakf-ı mülk, üç oda, bir ahır, iki su kuyusu ve bir havludan oluşmaktadır. Bu vakfın gelirlerinin Üsküdar'da bina eylediği caminin ve mabedin masraflarına harcanması şartını koydurmuştur. Belge, vakıf hukuku hususunda oldukça tartışmalı olan *istibdal* konusunu içermektedir. Hasan Paşa vakfının mütevellisi olan Yusuf Bey İbn Elhac merhum Süleyman Paşa, Kefçe mahallesindeki bu evin harap olmasından dolayı bu evde kimsenin oturmadığını ve vakfın tamir de edilemediği için *istibdalini* talep etmiştir³⁹. İstibdal konusu mezhepler arasında tartışmalı bir konudur ve bu yüzden Ebusuud Efendi bu yetkiyi hakimlerden alıp, *istibdal* kararını tamamen sultanın yetkisine bırakmıştır. Onun izni olmadan *istibdal* gerçekleştirilemez. Bu belgede de Hasan Paşa vakfının mülk olan bir menzil ile *istibdali* istenmektedir ki vakfın harap halde olduğu hem ilk belgede hem de ikinci belgede bahsedilmiştir. Hatta, mülklerin kıymetleri hesap edildikten sonra, vakıf malının mülk, mülk olanın ise vakıf olmasının yani *istibdalın* çok yararlı olacağı da belirtilmiştir. Bunun üzerine "istibdal vakfa yararlı ise, *istibdal* oluna" diyu izn-i hümayun alınmıştır⁴⁰.

Bu iki belgede ilk dikkati çeken husus tarihlerdir. Vakfın gelirlerinin mütevelliler tarafından usulsüz şekilde kullanılması sonucu caminin tamir ve bakımının

37 BOA, EV.VKF., nr. 22/33-6-7.

38 BOA, EV.VKF., nr. 22/ 33, s. 8-10.

39 Millet Yazma Eserler Kütüphanesi, 934 Numaralı belgedir.

40 İstibdal konusu için bkz. Ahmet Akgündüz, "İstibdal", *DİA*, s. 319-320.

Cami haziresi
ve türbe

yapılmadığını içeren ilk belge 1687 tarihine aittir. İstibdal hususunu içeren ikinci belge ise bu tarihten bir yıl sonraya aittir yani 1688 tarihlidir. İkinci belgede, vakfı tamir edecek paranın kalmadığı ve vakfın harap olduğu hususuna değinilerek, istibdali istenmektedir fakat vakfın gelirlerinin ne olduğuna dair bilgiyi ilk belgeden elde ediyoruz. Böylece, vakfın parasının mütevelliler tarafından amacı dışında kullanıldığından, caminin masraflarını dahi karşılayacak paranın kalmadığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı bir yıl sonra, vakfın mütevellisi olan Yusuf Bey tarafından vakfın istibdali talep edilmiştir.

Doğancılar Meydanında ‘Damat Camileri’: Çakırcı Hasan Paşa Cami

Sultan Süleyman’ın damatları selatin boyutlarında olmasa da şehrin önemli yerlerinde zengin ve ihtişamlı camiler inşa ettirmişlerdir. Piyale Paşa Cami, Rüstem Paşa Cami, Sokollu Mehmed Paşa Cami, Zal Mahmud Paşa Cami’si göz önünde bulundurunca İstanbul’un en güzel yerlerinde Peirce’in tabiriyle *damat camileri* yapılmıştır⁴¹. Alacak-verecek davası ile istibdal konusunu içeren vesikalardan anlaşıldığı üzere, Süleyman’ın diğer damadı Çakırcı Hasan Paşa’nın da Doğancılar meydanında bir cami inşa ettirdiği bilinmektedir. Ancak, diğer damatların aksine, Hasan Paşa vezir olmadan ve hatta Şah Sultan ile evlenmeden önce yani saraya damat olarak gitmeden önce bu eseri inşa ettirmiştir.

Caminin Konumu

Evliya Çelebi’nin Üsküdar’daki en seçkin cami olarak bahsettiği Hasan Paşa cami⁴² bölgenin ilk camilerinden olması sebebi ile ayrı bir önem arz etmektedir.⁴³ Cami bilindiği üzere Doğancılar meydanında yer almaktadır. Av faaliyetleriyle ilgilenen padişahların uğradığı özel bir saray bu meydanda yer almaktaydı. Ayrıca, av kuşlarının muhafaza edildiği ve avcılarının toplandığı önemli bir meydana. Özellikle av sırasında sultanlara gerekli olan doğan, çakır gibi kuşların yetiştirilip korunduğu mekanların olduğu bu meydana Çakırcıbaşı Hasan Paşa’nın bir

41 Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümranlık ve Kadımlar*, s. 97.

42 İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, c. 1, İstanbul 1976, s. 124.

43 Ali Şeylan, “Üsküdar Camii Adlarının Toponomisi ve Adların Dil Bilgisel Yapıları”, *IX. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, c. 2, İstanbul 2016, s. 102.

Doğancılar
Meydanı ve
Camii (Eski
İstanbul
Fotoğrafları
Arşivinden)

camii inşa ettirmesi tesadüfi bir durum olarak gözükmemektedir.⁴⁴ Ayrıca burası, Üsküdar saray damatlarının cami inşa ettirmek için tercih ettikleri önemli bir mevkidir. Bu bölgede cami, çeşme, mektep gibi vakıf eserlerinin en çok inşa edildiği dönemin Kanuni Sultan Süleyman devrine ait olduğu da iddia edilmiştir. Hatta, Doğancılar meydanı ve çevresinin mahiyeti Kanuni Sultan Süleyman dönemi ile anlaşılmaya başlandığı ileri sürülmüştür⁴⁵. Kanuni'nin damatları olan Çakırcı Hasan Paşa'nın yanı sıra Rüstem Paşa'nın da Üsküdar'da eserler inşa ettirmesi bu bilgiyi doğrulamaktadır. Caminin yapımıyla birlikte meydan ve çevresinde yerleşim gelişmiştir. Meydan zaman içerisinde pazaryeri ve çeşitli panayır merkezi olmuştur. Tarihi süreç içerisinde mekânın üstlendiği görevlerden biri de "Surre-i Hümayun alaylarının ve Anadolu'ya sefere çıkacak ordunun hareket merkezi" olmuştur. Kısacası, tarih boyunca bu bölge hep bir "toplanma ve hareket merkezi" olmuştur⁴⁶.

44 Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, c. I, İstanbul 2001, s. 139.

45 Rifat Günalan, "Evkâf-ı Ümem Tarihi'nde Üsküdar Vakıfları", *IX. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, c.1, İstanbul 2016, s. 414.

46 İzzet Umut Çelik, "Mülhak Silahşor Şehriyari Mehmet Şakir Bey Bin Mehmet Sadık Ağa Vakfı Yapı Topluluklarına Dair Bir İnceleme", *VIII. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, c. III, İstanbul 2014, s. 221.

Hazireden
bir görünüm

Caminin İnşa Tarihi

Ayvansarayı'ye göre Paşa'nın vefatından beş sene önce yani 1548 senesinde cami inşa olunmuştur. Paşa'nın ölüm tarihi olarak ileri sürdüğü 1553 yılının doğru olmadığını ve kaynakların genel kanısı olarak kabul edilen 1574 tarihinin daha makul bir sene olacağını yukarıda tartışmıştık. Ayvansarayı'nin Paşa hakkında ileri sürdüğü bilgilerin diğer kaynaklar ışığında incelendiğinde tutarsızlıklar oluşturduğu dikkate alınırsa bu iddiasına da itibar etmek güçleşmektedir.

Sicil-i Osmani'de Paşa'nın çakırcıbaşı iken camiye yaptığı vurgulanmaktadır. Buradan yola çıkılırsa, Paşa, İran sefirinden önce çakırcıbaşıydı. Bu da caminin 1560 senesinden önce inşa edildiğini gösteriyor. Mehmed Vâmık Şükrinin *Evkâf-ı Ümem Tarihi* eserini kaynak gösteren Rifat Günalan'a göre cami 966/1558 senesinde inşa edilmiştir⁴⁷. *Sicil-i Osmani*'deki bilgi ile örtüştüğünden dolayı bu tarihlerde inşa edilmiş olma ihtimali oldukça kuvvetlidir.

47 Rifat Günalan, "Evkâf-ı Ümem Tarihi'nde Üsküdar Vakıfları", s. 415.

Caminin Bakım ve Onarım Faaliyetleri

Hasan Paşa'nın banisi olduğu cami ve mabedin masraflarının kurduğu vakıftan karşılanması şartı arşiv belgelerine yansımıştır. Ancak, Paşa'nın bu talebi zaman içerisinde gerçekleştirilememiştir. Vakıf gelirleri yetersiz kalınca, Hasan Paşa caminin masrafları hayırseverler tarafından karşılanmıştır. Kayıtlara yansıyan ilk bakım ve onarım faaliyeti 1580 senesinde Hacı Ahmed Paşa'nın talebiyle Mimar Sinan tarafından gerçekleştirilmiştir⁴⁸.

Caminin tamiri ve bakımı için para bağışında bulunan hayırseverlerden bir diğeri ise vezir Süleyman Paşa'dır. Paşa'nın da aynı meydana *Şehit Süleyman Paşa* ismiyle bilinen bir cami yaptırdığı bilinmektedir⁴⁹. Üsküdar Doğancılar meydanında cami inşa ettiren iki önemli devlet adamı Çakırcı Hasan Paşa ile veziriazam Süleyman Paşa'nın vakıflarının gelir kaynaklarını içeren defteri tespit edilmiştir⁵⁰. Bilindiği üzere, vakıflar belli bir gelir kaynağına sahiptir ve elde edilen bu gelirler sayesinde çeşitli hizmetlerin devamlılığı sağlanmaktadır. Söz konusu iki Paşa'nın vakıflarına ait gelir defteri incelendiğinde bağ, bahçe, han ve dükkân gibi gayrimenkullerin gelir olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.⁵¹ Bu gayrimenkullerin çoğunluğu Üsküdar'da bulunmaktadır. Kaleme alınan gelirlerin ne kadarının Çakırcı Hasan Paşa'nın vakfına ait olduğu tespit edilememiştir. Bu gayrimenkullerden bazıları icare-i vahide⁵² olarak kaydedilmiştir. Örneğin icare-i vahide tarla şeklinde bir gayrimenkul kayıtlara geçmiştir. Defterin devamında çeşitli gider kalemleri de yazılmıştır.

Bu belgenin yanı sıra, veziriazam Süleyman Paşa'nın Üsküdar Doğancılar meydana yakın vakıflarının meşrutiyet üzere olan mütevellisine hitaben H. 29/10/1153 (M. 17 Ocak 1741) tarihinde yazılan belgede Çakırcı Hasan Paşa camine yapılan masraflar kayıt altına alınmıştır. Süleyman Paşa vakfının cami ve çeşmeleri evkafının senevi 50 bin 810 akçe iradı olduğu ve mülhakatı olan Çakırcı Hasan Paşa caminin mübarek gecelerde ve ramazan gecelerinde mum ve yağ ve evkafa verilen mukataa-ı zemin⁵³ ile senevi 12 bin akçe masrafı olduğu belirtilmiştir⁵⁴.

48 Hamza Gündoğdu- Güneş Alçı, "Sinan'ın Son Türbelerinden Üsküdar Doğancılar'da Hacı Ahmet Paşa Türbesi Üzerine Notlar", *IX. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, c. III, İstanbul 2016, s. 224.

49 BOA, EV.VKF. 22/ 33, s. 1.

50 BOA, Evkaf Haremeyn Muhasebesi (Ev.Hmh), d.7058.

51 BOA, Ev.Hmh. d. 7052/2.

52 "Vakıf akarların kısa süreli ve bir defaya mahsus kiraya verilmesi" demektir. Detaylı bilgi için bakınız: Ahmet Akgündüz, "İcare-i Vahide", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul 2000, s. 388-389.

53 "Devlet arâzisi üzerine mektep, medrese, han, hamam vb. binâlar yaptırınlarla böyle bir arâziden herhangi bir şekilde faydalanıp gelir sağlayanlardan öşre mukâbil alınan arâzi vergisi, icâre-i zemin". Bakınız: Kubbealtı lügatı.

54 BOA, Ali Emiri Fonu Sultan I. Mahmud, (AE. SMHD.J), nr. 58/3698.

Üsküdar'daki Çakırcı Hasan Paşa Cami'nin merhum Süleyman Paşa'nın vakıf mülhakatından olduğu bazı görevlilerin tayinini içeren vesikalara yansımıştır. Örneğin Hasan Paşa caminde yevmi on akçe ile hatiplik görevini ifa eden Hacı Mustafa kendi rızasıyla vazifesini Ahmed bin Mehmed'e feragat ettiğini içeren 1759 senesine ait belgede Hasan Paşa Cami'nin Süleyman Paşa evkafı mülhakatından olduğu vurgulanmıştır⁵⁵. Sonraki yıllara ait arşiv kayıtlarında da benzer bir durum görülmektedir. Veziriazam Süleyman Paşa evkafı mülhakatından diye tanımlanan Üsküdar'da Çakırcı Hasan Paşa camindeki bazı cihetlerin tevcihini içeren bir belge bulunmuştur. Bilindiği üzere, Osmanlı vakıf sisteminde cihet kelimesi ile vakıf işlerinin yürütülmesi için tahsis edilen görevler kastedilmektedir. Cihetin tevcih edilmesi, göreve atamak/tayin etmek anlamına gelmektedir⁵⁶. Bu belgede de Hasan Paşa camisinin hatiblik (üç akçe), imamlik (beş akçe), müezzinlik (üç akçe), devirhanlık (bir akçe) ve kayyımlık (üç akçe) görevlerinin mutasarrıfı olan Es- Seyyid Hafız Ahmed Halife ibn Elhac Mehmet vefat edince yerine bu görevlere sınav sonucuna göre Es- Seyyid Elhac Hafız Mehmed Halife ibn Es-Seyyid Mehmed'in tayin edilmesi bildirilmiştir⁵⁷.

Çakırcı Hasan Paşa'nın camisinin tamiri ile ilgilenen kişilerden biri de Sultan Abdülmecid'in üçüncü ikbalidir. Çakırcı Hasan Paşa caminin giriş kapısında bulunan kitabede, üçüncü ikbal Şayeste Hanım tarafından harap olan caminin H. 1275 (M.1858-59) tarihinde eskisinden daha güzel bir şekilde tamir edildiği, bundan dolayı halkın şâdân olduğu ve beş vakit namaz kılınarak hayrının kabul olması dilekleri yazılmaktadır⁵⁸.

Valide Sultan dışında Duhan Gümrüğü Emimi kapıcıbaşlarından merhum Es-Seyyid Elhac Numan Bey de caminin ihyası için vakfından para ayırmıştır. Üsküdar Doğançılar meydanındaki Çakırcıbaşı Hasan Paşa camisini tamir ve tecdid ve ihya eylediği kayıt altına alınmıştır. Vakfı için tayin ve tevcih hususunu içeren H. 10/ 09/1220 (M. 2 Aralık 1805) tarihli belgeye göre, cami yakınındaki çeşme ve su hazinesi ile mektebin tamirine katkıda bulunmuştur⁵⁹.

55 BOA, Cevdet Tasnifi Evkaf Evrakı (C.EV) 585/29528.

56 Talip Ayar, "Osmanlı Vakıf Geleneğinde Cihet Uygulaması", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 18, sayı 1 (2018), s. 295.

57 BOA, C.EV. 346/17551.

58 Database for Ottoman Inscriptions/Osmanlı Kitabeler Projesi (Erişim 15.01.2021) <http://info.ottomaninscriptions.com/>

59 BOA, Ali Emiri Sultan Mahmut II (AE. SMHD. II), nr. 71/5285.

20. yüzyılların başında da caminin bakım ve onarımı ile ilgilenildiğine dair kayıtlara rastlanılmıştır. H. 22/10 /1324 (M. 9 Aralık 1906) senesine ait belgede caminin keşif sonrası 5171 guruşluk tamire ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir⁶⁰.

Hazireden
bir görünüm

Hasan Paşa'nın Cami Dışındaki Diğer Eserleri

Vakfiye niteliği taşımayan belgede "...evkâf-ı mezbûre mezarlığı ile sair galle vakfından..."⁶¹ ifadesiyle Üsküdar'da cami dışında bir mezarlığın da olduğu söylenebilir. Bunların dışında, Üsküdar Doğancılar meydanında Çakırcıbaşı caminin yanında *Çakırcıbaşı Mektebi*'nin varlığından söz edilmektedir. Bu mektebi, Çakırcıbaşı Hasan Paşa'nın cami ile inşa ettirdiği iddia edilmektedir. Mektebin zaman içerisinde harap olup, yıkıldığını ancak daha sonrasında öğrencilerin caminin

60 BOA, Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD), nr. 179/4.

61 BOA, EV.VKF., nr. 22/33:4.

Kaynak: Database
Ottoman
Inscription
(Erişim Tarihi:
15.01.2021)

sofasında ders görmeye devam ettikleri ileri sürülmüştür⁶². Cami yakınlarında inşa edildiği iddia edilen bu mektebin, zaman içerisinde harap olmasından dolayı camiye bölüm olarak eklendiği bilgisine başka kaynaklarda da rastlanılmıştır. Bunun yanı sıra, Paşa'nın Edirne'de bir medrese inşa ettirdiği ve hatta orada gömüldüğü iddia edilmektedir⁶³. Ancak yukarıda da değinildiği gibi Paşa'nın Edirne'de herhangi bir vakfı ve mektebi olduğuna dair bir kaynak ile karşılaşmamıştır. Medresenin dışında, cami yakınlarında bir çeşmenin varlığından bahsedilmektedir⁶⁴.

Sonuç

Şehirlerin gelişimi ile çeşitli sosyo- kültürel hizmetlerin yerine getirilmesinde büyük rol oynayan vakıflar, imparatorluğun sahip olduğu en önemli kurumlardır. Devletin sınırları içerisinde padişah ve valide sultanların yanı sıra vezir, sadrazam gibi üst düzey devlet adamları da bu faaliyetlere katılarak vakıf sayılarını arttırmışlardır. Bu tarz hayır işleriyle ilgilenenlerden biri de Enderunî Çakırcı Hasan Paşa'dır. Enderun'da yetişen Paşa, vezirlik, elçilik, valilik gibi çeşitli devlet kademelerinde görev almıştır. Kanuni'nin torunu ve Sultan II. Selim'in kızı

62 *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar*, c. 2., s. 306.

63 Ayşe Gül Başaran, *Osmanlı Mimarisi için Kaynak Hadikatü'l-Cevâmi' II. Cilt İncelemeli Metin Çevirisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 335.

64 Rıfat Günalan, "Evkâf-ı Ümem Tarihi'nde Üsküdar Vakıfları", s. 415; *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar*, C. 2, s. 306.

Camide yer alan
bir kuşevi

Şah Sultan ile evlenerek saraya damat olarak giden Paşa'nın kısa bir süre sonra evliliği sona ermiştir. Görüldüğü üzere, Paşa'nın evlilik hayatının siyasi başarısı kadar parlak olmadığı söylenebilir.

1574 senesinde Konya'da vefat eden Paşa, Osmanlı döneminde avcılıkta mahir çakır cinsi doğanların yetiştirildiği meşhur Üsküdar Doğancılar meydanında kendi ismiyle anılan bir cami inşa etmiştir. Oyma sanatının tüm inceliklerinin vücut bulduğu bu eseri, vefatından sonra tespit edilen vesikalarla da teyit edilmiştir. Arşiv kayıtlarına göre, Paşa'nın bina eylediği bu caminin bakım ve onarımının vakfından karşılanması şartı bulunmasına rağmen, vakfın yasal sorumluları tarafından bu talebi ihmal edilmiş ve cami yıkılmaya yüz tutmuştur. Zaman içerisinde, harap olan caminin tecdidi için Valide Sultan ve Vezir-i azam Süleyman Paşa'nın yanı sıra bazı devlet adamları tarafından harcamalar yapılmıştır. Hayırseverler tarafından tekrar ihya edilen Çakırcıbaşı camisinin sonrasında yeni bir görünüme kavuştuğunu da belirtmekte fayda vardır.